

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

ΚΑΙ

ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΥΔΡΑΣ

ΜΙΛΗΤΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ἡ συντήρηση τῶν ἔργων ἐκκλησιαστικῆς τέχνης

Ἡ ὀρθόδοξη πίστις καὶ λατρεία πλαισιώνεται ἀπὸ ποικίλα ἔργα ἐκκλησιαστικῆς τέχνης. Κάποια ἀπὸ αὐτὰ εἶναι λειτουργικά, ἐνῶ ἄλλα λατρευτικά. Ἐνας ἱερός ναὸς ἢ, πολὺ περισσότερο, ἓνα μοναστηριακὸ κτίσμα εἶναι ἓνας χώρος ὁ ὁποῖος, ἀπὸ κτίσεώς του, ἀποκτᾷ καὶ συγκεντρώνει μὲ τὸν καιρὸ ἀρκετὰ ἔργα ἐκκλησιαστικῆς τέχνης. Ἀνάμεσα στὰ λαμπρὰ ἐκκλησιαστικὰ κτίσματα ποὺ κοσμοῦν τὴν Ἱερὰ Μητρόπολη Ὑδρας εἶναι καὶ ἡ ἱστορικὴ Μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Ὑδρας. Στὴν Ἱερὰ Μονὴ διασώθηκαν καὶ διαφυλάχθηκαν λειτουργικά καὶ λατρευτικά κειμήλια μὲ τὰ ὁποῖα ἡ εὐσέβεια τῶν πιστῶν λάμπρυνε τὸ Μοναστήρι, ὅπως φορητὲς εἰκόνες, ξυλόγλυπτα, ἐκκλησιαστικὰ σκευὴ μικροτεχνίας, κανδηλές, ἄμφια, βιβλία, χειρόγραφα, ἀφιερώματα κ.ἄ.

Ἡ συντήρηση τῶν ἔργων τέχνης σήμερα ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴ ζωὴ τους στὸν χώρο καὶ τὸν χρόνον, πολὺ περισσότερο ὅμως ἢ σημασία μεγαλώνει ὅταν ἀναφερόμαστε σὲ ἔργα ἐκκλησιαστικῆς τέχνης.

Στὰ ἔργα τέχνης διακρίνουμε δύο ἀξίες: τὴν αἰσθητικὴν, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν, καὶ τὴν ἱστορικὴν, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν δημιουργὸν, τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον δημιουργίας. Στὰ ἐκκλησιαστικὰ ὅμως ὑπάρχει καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀξία, ἢ ὅποια δηλώνεται μὲ τὴν πίστιν μέσα ἀπὸ τὴν λατρευτικὴν καὶ τὴν λειτουργικότητα. Αὐτὴ ἡ ἀξία διαφοροποιεῖ πολλές φορὲς τὰ μουσειακὰ ἀπὸ τὰ λατρευτικά καὶ λειτουργικά ἔργα.

Κάθε ἔργο τέχνης εἶναι ἀνθρώπινο δημιούργημα μὲ βάση τὴν ὕλη. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς δημιουργίας του ἐκτίθεται στὸν χώρο καὶ τὸν χρόνον, κι αὐτὸ σημαίνει πὼς ξεκινᾷ καὶ ἡ φυσικὴ του γήρανση, ἢ διαφορετικὰ, ἢ φθορὰ του. Ὅταν ὅμως ζεῖ σ' ἓναν χώρο ζωντανὸ μὲ ἔντονη τὴν ἀνθρώπινη παρουσία, συνοδευόμενὴ ἀρκετὲς φορὲς μὲ ἰδιαίτερα θρησκευτικὰ συναισθήματα, τότε ὁ χώρος φορτίζεται περισσότερο. Δὲν εἶναι λίγες οἱ φορὲς ποὺ πέραν ἀπὸ τοὺς ἀσπασμοὺς τῶν ἱερῶν εἰκόνων παρατηροῦνται κινήσεις ὑπερβολικοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου, ἀκουμπώντας ἢ χαϊδεύοντας τὰ ἱερὰ κειμήλια. Ἄλλοτε πάλι, ἐν ὄψει τῆς καθαριότητος, παρατηροῦμε προσπάθειες καθαρισμοῦ μὲ ἀρώματα, λάδι ἢ ἄλλου εἶδους ὑλικά. Δὲν εἶναι βέβαια σπάνιο τὸ φαινόμενο νὰ μὴν εἶναι ἀρκετὴ ἡ διακόσμηση μὲ ἓνα βάζο λουλούδια, ἀλλὰ νὰ εἶναι «ἀπαραίτητη» ἢ διακόσμηση μὲ λουλούδια τῆς ἰδίας τῆς εἰκόνας καὶ τοῦ ξυλόγλυπτου ἢ μαρμαρόγλυπτου ἀντίστοιχα προσκυνηταρίου.

Ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἀποτελοῦν ἐπεμβάσεις τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα, ἔμμεσες καὶ ἄμεσες, οἱ ὁποῖες μὲ τὴν σειρά τους προκαλοῦν φθορὰς. Ἐπιπλέον, σ' ἓναν ἱερὸ ναὸν, μέσα στὴν λειτουργικότητα ὑπάρχουν πράξεις, ὅπως ἡ καύση τοῦ φιτιλιοῦ ἀπὸ τὸ κερί καὶ τὸ λάδι, καὶ ἡ καύση τοῦ θυμιάματος, ποὺ δημιουργοῦν αἰθάλη ἢ ὅποια ἐπικάθεται σὲ ὅλες τὶς ἐπιφά-

νεις. Στο σημείο αυτό, το ενδιαφέρον εστιάζεται στο πώς θα κρατηθεί ή ισορροπία μεταξύ θρησκευτικής εulάβειας και καλής διατήρησης, πράγμα που σημαίνει επίσης θρησκευτική εulάβεια. Ίσως δέν είναι γνωστό ότι μέσα από την καλή διατήρηση τών εκκλησιαστικών έργων στον χώρο και τον χρόνο, και την εργαστηριακή συντήρηση, όποτε κρίνεται απαραίτητο από ειδικούς επιστήμονες, σεβόμαστε το εκκλησιαστικό έργο δίνοντας σημασία και στις τρεις αξίες που έχει, χωρίς να απομονώσουμε κάποια.

Ο άνθρωπος προσπαθεί να αντισταθεί στη φυσική εξέλιξη της φθοράς της ύλης. Φθορά είναι ή άναμενόμενη πορεία που ακολουθεί κάθε υλικό μέσα στο χρόνο. Δέν είναι δυνατόν να σταματήσουμε αυτή τη φυσική πορεία, το μόνο που μπορούμε να πετύχουμε είναι να μειώσουμε τον συντελεστή φθοράς. Αυτό υλοποιείται μέσα από την επιστημονική εργαστηριακή συντήρηση ή όποια επιβραδύνει το χρόνο φθοράς, προσπαθώντας να διατηρήσει τά έργα στην αυθεντική τους μορφή.

Η συντήρηση έργων τέχνης και αρχαιοτήτων, δυό-τρεις γενιές παλαιότερα, είχε την έννοια της επισκευής σύμφωνα με τά θεωρητικά και τεχνικά δεδομένα της εποχής. Πέρασαν αρκετά χρόνια για να αρχίσει να γίνεται συνείδηση ή ανάγκη της ειδικής επιστημονικής και τεχνικής γνώσης για τή διατήρηση της πολιτιστικής και θρησκευτικής μας κληρονομιάς. Μετά από αλληπάλληλες εξελίξεις του όρισμού, σήμερα κατανοούμε τή σημαντική συμβολή αυτής της επιστήμης στην Ίστορία της Τέχνης.

Η συντήρηση τών έργων εκκλησιαστικής τέχνης αποτελεί μέρος του συνόλου τών έργων τέχνης, παρουσιάζοντας μία βασική ιδιότητα, τή λειτουργικότητα. Τά έργα εκκλησιαστικής τέχνης δέν είναι αποκλειστικά μουσειακά αντικείμενα, αλλά, επιπλέον, λειτουργικά και λατρευτικά. Αυτό καθορίζεται από το χώρο στον όποιο βρίσκονται. Συνεπώς, είναι φανερό πώς τά έργα αποκτούν το χαρακτηρισμό τους, μουσειακό ή μή, από το χώρο όπου βρίσκονται, τον ιερό ναό ή το μουσείο. Δέν είναι προσκυνηματική ή ιερή εικόνα στο μουσείο, όπως επίσης δέν παρατηρούμε μικρές πινακίδες με πληροφορίες για τήν εικόνα που είναι αναρτημένη σε μία εκκλησία.

Είναι φυσικό, όσο αναβαθμίζεται ή επιστημονική τεχνολογία, να δημιουργούνται διαφορετικοί τρόποι αντιμετώπισης. Η μεθοδολογία και τά υλικά ποικίλλουν ανά περίπτωση. Βασική αρχή είναι ή καλή έρευνα και τεκμηρίωση πριν από κάθε επέμβαση, με στόχο τή διατήρηση του χαρακτήρα που ό δημιουργός ήθελε να περάσει στο έργο.

Στον χώρο της Συντήρησης επικρατούν περισσότερες από μία αντιλήψεις για το τελικό αποτέλεσμα. Στόχος δέν είναι ή τελειοποίηση του έργου προκειμένου να παρουσιασθεί όπως το είχε φιλοτεχνήσει ό δημιουργός του. Σκοπός είναι να σωθεί ό,τι μέχρι τώρα έχει παραμείνει στη ζωή, χωρίς αυτό να συμπληρωθεί στην πρότερη κατάστασή του. Συνεπώς, στη μουσειακή παρουσίαση τών εκκλησιαστικών έργων τέχνης δέν πρέπει να μάς απασχολεί ή πλήρης αισθητική αποκατάσταση. Στην περίπτωση όμως της λατρευτικής παρουσίας τών έργων σ' έναν ιερό ναό ή μοναστηριακό κτίσμα, τίθεται το ερώτημα εάν και πόσο θα ήταν σωστό να παραμείνει έλλιπής, για παράδειγμα, μία ζωγραφική εικόνα. Οί γνώμες διίστανται.

Ας θυμηθούμε τις τρεις αξίες που κατά βάση αποκτά ένα έργο, τή θρησκευτική, τήν αισθητική και τήν ιστορική. Εάν δώσουμε μεγαλύτερη σημασία σε μία από όλες, θα υποβιβάσουμε τις άλλες. Θα ήταν καλό να κρατηθεί κάποια ισορροπία. Αυτό μπορεί να γίνει με τή δημιουργία πιστού αντιγράφου του αυθεντικού εκκλησιαστικού έργου σε πλήρη μορφή, έτσι ώστε να αναρτηθεί πλησίον του πρωτότυπου ή στη θέση αυτού, εφόσον αυτό μεταφερθεί σ' έναν μουσειακό έκθεσιακό χώρο. Μ' αυτόν τον τρόπο διατηρούμε τή λειτουργικότητα στο βαθμό που επιθυμούμε, διατηρώντας συγχρόνως και τά εκκλησιαστικά έργα τέχνης σ' έναν χώρο με έλεγχομένες συνθήκες παραμονής, σεβόμενοι παράλληλα τή θρησκευτική, αισθητική και ιστορική τους αξία.

Με τήν πάροδο τών ετών περιώθηκαν στην Ίερά Μονή της Παναγίας της Ύδρας ιερά κειμήλια και αντικείμενα τά όποια αποτελούν τή συλλογή του Μουσείου Εκκλησιαστικής Τέχνης. Στη συλλογή υπάρχουν φορητές εικόνες, ξυλόγλυπτα, άμφια, εκκλησιαστικά σκεύη μικροτεχνίας, έντυπα, χειρόγραφα και χρηστικά αντικείμενα κοσμικού χαρακτήρα, τά όποια χρονολογούνται από τά τέλη του 17ου μέχρι τον 20ό αιώνα.

Είναι πολύ σημαντική ή δημιουργία αυτού του Τόμου με τις εulογίες του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης κ. Έφραϊμ και με τήν όργάνωση του Γενικού Αρχιερατικού Επιτρόπου πρωτοπρ. π. Ακινδύνου Δαρδανού. Ο σεβασμός και το φιλότεχνο ενδιαφέρον τους είναι άρωγός σ' αυτή τήν προσπάθεια συντήρησης, παρουσίασης και ανάδει-

ξης τῆς συλλογῆς ἐκκλησιαστικῶν ἔργων τέχνης τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας τῆς Ὑδρας.

Ἡ ἐργαστηριακὴ συντήρηση τῶν ἱερῶν κειμηλίων τοῦ Μουσείου ξεκίνησε ἀνάλογα μὲ τίς ἀνάγκες τῶν ἐκθεμάτων, σύμφωνα μὲ τὴ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ ἀντίληψη τῆς Συντήρησης ποὺ ἐπικρατεῖ διεθνῶς στὰ μουσεῖα καὶ γενικότερα στὰ μνημεῖα, σεβόμενοι τὰ ἔργα ἐκκλησιαστικῆς τέχνης, ἀνεξάρτητα ἐὰν εἶναι ἐπωνύμου ἢ ἀνωνύμου δημιουργοῦ. Ἄς μὴν ξεχνοῦμε μία φράση ποὺ ἔλεγαν μὲ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια οἱ παλαιότεροι: «Τὴν Τέχνην διαφύλαξον».

ΜΗΝΑΣ ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ
ΣΥΝΤΗΡΗΤΗΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ